

DOI: <https://doi.org/10.54937/ssf.2023.22.3.112-117>

Fotografia dokumentalna w edukacji artystycznej

Documentary Photography in Art Education

Patricia Biarincová

Abstract

Documentary photographs of Karel Plicka, Martin Martinček are interesting for us not only as valuable historical documents, but also for their great artistic value. In this paper we will present practical examples of how documentary photography can be used in contemporary visual art education.

Keywords: Documentary photography. Art education. Creativity. Folk art. Tradition.

Wstęp

Dziedzictwo tradycyjnej kultury ludowej jest jedną z ważnych wartości każdej społeczności czy narodu. Jednocześnie jest to jeden z najbardziej charakterystycznych znaków identyfikacyjnych naroda. Dziedzictwo tradycyjnej kultury ludowej daje nam możliwość doświadczenia poczucia więzi i ciągłości z poprzednimi pokoleniami, różnicuje i wzmacnia niepowtarzalną tożsamość narodu. Oryginalność, ponadczasowość to atrybuty kojarzone również ze sztuką piękną. Nierzadko łączy się starą tradycję z nowoczesnością i współczesnością. Taki sposób myślenia i łączenia sztuki ludowej ze sztuką współczesną jest nam bliski. Ciągłość tradycji we współczesnym znaczeniu jest możliwa także dzięki procesowi pedagogicznemu. Dążymy również do tego procesu poprzez proces twórczej kreacji opartej na edukacji artystycznej.

Budowanie relacji z własną tożsamością narodowo-kulturową w postaci edukacji, przede wszystkim dzieci i młodzieży, ale także dorosłej populacji poprzez kulturę ludową, może odbywać się różnymi metodami lub procedurami. System edukacji szkolnej na Słowacji umożliwia szkołom wszystkich typów i programów edukacyjnych ustalanie własnego lub alternatywnego scenariusza edukacyjnego, w którym szkoły (ZŠ, ZUŠ, SŠ, VŠ) mogą koncentrować się na tematach lokalnych i regionalnych, a także na narodowej tradycyjnej kulturze ludowej.

Plicka i Martinček, twórcy fotografii dokumentalnej

Karol Plicka (1894 - 1987) jest wyjątkowym reprezentantem czeskiej i słowackiej sztuki. Martin Martinček (1913 - 2004) ważny słowacki fotograf.

Karol Plicka był czołowym fotografem, reżyserem i operatorem filmowym, folklorystą i muzykiem obdarzonym wszechstronnym talentem. Był jednym z założycieli Akademii Sztuk Scenicznych w Pradze, w latach 1937-1938 był profesorem Szkoły Rzemiosł Artystycznych w Bratysławie, od 1947 profesor na FAMU w Pradze (Tausk, 1981). Posiadał doskonały słuch i wrodzony talent artystyczny. On sam siebie określał jako człowieka *dziewięciu rzemiosł*. Interesował się fotografią, filmem, etnografią i tradycjami. Kolekcjonował pieśni ludowe, bajki, gry dla dzieci i muzykę ludową. Robił fotografie dokumentalne ze Słowacji z okresu pierwszej połowy 20. wieku, które są cenne zarówno z historycznego, społecznego, jak i artystycznego punktu widzenia.

W 1919 roku, w trakcie studiów, przyjechał Plicka na Słowację po raz pierwszy. Już w tym czasie zaczęły powstawać pierwsze fotografie dokumentalne przedstawiające słowackie krajobrazy dla Matice słowackiej. Swoimi zdjęciami z obszaru kultury, sztuki i architektury ludowej stopniowo zajął miejsce pośród światowej awangardy fotografii społecznej. W książce *Slovensko vo fotografii Karola Plicku* (Plicka, 1949) dokumentuje kulturę ludową, krajobrazy, architekturę, znaki etnokulturowe, tożsamość kulturową i regionalną kulturę Słowaków. Przedstawia liryczne obrazy z życia ludzi z różnych środowisk, dokumentujące kulturę materialną i duchową w środowisku wiejskim w pierwszej połowie 20. wieku. Na jego zdjęciach są ludzie ubrani w świąteczne stroje ludowe, w ubrania robocze, przed kościołem, na łąkach, w trakcie pracy w domu lub w polu. Plicka często robił zdjęcia dzieci. Po mistrzowsku potrafił uchwycić spontaniczność i temperament dzieci w trakcie ich zabawy. Fotografie Karola Plicki są dla nas cenne zarówno w kategoriach historycznych dokumentów, jak również wypowiedzi artystycznej, z której możemy wyczuć głębszy stosunek do fotografowanych obiektów. Etnokulturowy, dokumentalny i realistyczny charakter zdjęć Karola Plicki nas autentycznie uobecnia i pokazuje pierwotne wiejskie środowisko z okresu 30-tych aż 50-tych lat 20. stulecia. Autor na swoich zdjęciach uchwycił to, co w latach 30-tych stało się już przeszłością i zaczynało się zmieniać w historii: ludzi ubrani w autentyczne świąteczne stroje ludowe lub ubrania robocze (Plicka, 1949).

Martin Martinček był prawnikiem z zawodu cywilnego, pracował jako adwokat, później jako sędzia i przedstawiciel państwa w Bratysławie. W roku wyjechał z Bratysławy na Liptów. Tu jednak ponownie zaczął oddawać się fotografii. W 1957 roku został po raz pierwszy członkiem sekcji fotograficznej Związku Słowackich Artystów Plastyków, a w 1961 roku niezależnym fotografem. Publiczności przedstawiał się swoimi nietradycyjnymi wizualno-artystycznymi fotografiami krajobrazu, różnymi detalami struktur z naturalnych materiałów, takimi jak: struktury drewniane, kamienne kształty

czy obrazy w wodzie. Często tworzył fotografie z intymnymi widokami górzystego, pagórkowatego krajobrazu i mieszkańców Liptowa, z których wiele publikował także w książkach. Na swoich fotografiach uwiecznił niesamowite momenty krajobrazowe i portretowe. Tworzył czarno-białe cykle fotograficzne z mocnym akcentem społecznym oraz cykle barwnych, abstrakcyjnych wycinków natury (Pauer, Martinček, 2006).

Centrum Etnografii i Sztuki C-ET-ART

Granice pomiędzy miejskim a wiejskim stylem życia zacierają się ze względu na obecny charakter społeczeństwa. Proces ten ma duży wpływ na stopniowe znikanie tradycyjnej kultury ludowej w jej oryginalnej formie. Na podstawie wydarzeń w zglobalizowanym społeczeństwie dostrzegamy pilną potrzebę propagowania wartości kultury regionalnej i lokalnej poprzez sztukę ludową. Dostępne i bezpośrednie źródła sztuki ludowej możemy znaleźć w muzeach, na wystawach, w książkach, mediach, w artykułach teoretyków sztuki i etnografów, na imprezach kulturalnych, ale także w warsztatach żyjących i tworzących artystów ludowych (Biarincová, 2014, Biarincová, 2020, Biarincová, 2021).

W dzisiejszych czasach istnieje wiele miejsc, gdzie można spotkać się z kulturą ludową. Ważne jest jednak to, w jaki sposób i gdzie otrzymujemy informacje na jej temat. Uważamy, że właśnie środowisko akademickie, które ma duży wpływ na kształtowanie światopoglądów, jest w stanie wpływać na sposób myślenia ludzi. Tym wnioskiem staramy się kierować także my, na Wydziale Edukacji Artystycznej Uniwersytetu Katolickiego w Rużomberku i dlatego tworzymy takie środowisko i takie bodźce dla studentów, które umożliwiają im:

- bezpośredni kontakt i autentyczne starcie z regionalną kulturą ludową poprzez tradycyjne sztuki ludowe,
- nabycie relacji do własnych kultur lokalnych poprzez ich zrozumienie w procesie edukacji przez sztukę,
- poznanie swoich korzeni historycznych, regionalnych i etnokułturowych.

Centrum Etnografii i Sztuki C-ET-ART – jest specjalnym miejscem pracy Wydziału Edukacji Artystycznej na Uniwersytecie Katolickim w Rużomberku, które oferuje szeroki zakres możliwości bliskiego kontaktu ze sztuką ludową i rzemiosłami na zasadach bezpośredniego badania poszczególnych elementów kolekcjonerskich sztuki ludowej. Obecnie, studenci kierunków pedagogicznych, wykorzystują w trakcie swojego przygotowania do zawodu nauczyciela całe spektrum zgromadzonych artefaktów, które są częścią kolekcji C-ET-ART-u. Dużą część zbiorów studyjnych tworzą artystyczne artefakty – tkaniny, jak na przykład: stroje ludowe i ich poszczególne części garderoby, użytkowe i dekoracyjne materiały, koronki i fragmenty haftów. Zdjęcia archiwalne, oryginalne

narzędzia rzemieślnicze – krosna tkackie, koła garncarskie, klocki do koronki klockowej, maszyny dziewiarskie i ich poszczególne części, wyroby druciane, drewniane, ceramikę i różne inne. V kolekcji etnograficznej C-ET-ART-u z regionu Orawy i Liptowa są reprezentowane w dużej mierze tkaniny - stroje ludowe i ich poszczególne części garderoby, różne nakrycia głowy – na przykład czepki, ręczniki, chusty, fragmenty haftu i koronki klockowej lub igłowej i materiały dekoracyjne (Bošelová, Krušinská, 2012).

Edukacyjny i inspiracyjny potencjał zbiorów etnograficznych C-ET-ART-u jest regularnie wykorzystywany na Wydziale Edukacji Artystycznej w ramach dydaktyczno-metodologicznego przygotowania studentów. Mowa o ćwiczeniach, które koncentrują się na praktycznych aspektach przygotowania studentów do zawodu nauczyciela. W ramach zajęć plastycznych staramy się zachowywać i dalej twórczo rozwijać dziedzictwo kulturowe w nowej postaci lub formie. Dzieje się tak na podstawie badań lokalnego i regionalnego dziedzictwa ludowego. Studenci oszacowaniem ludowych artefaktów tworzą produkty, które w sobie niosą dziedzictwo przeszłości i wiedzy pokoleniowej.

Eksperymentowanie. Program edukacyjny dla uczniów szkół podstawowych na temat *Tradycja i tożsamość*

Kultura ludowa zawiera cały szereg nagromadzonej wiedzy, sposobów zachowywania się, przykładów materialnej i intelektualnej działalności człowieka, która jest przekazywana z pokolenia na pokolenie. Opierając się na tej zasadzie powstały i zachowały się artefakty, które możemy dziś podziwiać, badać i dalej aktualizować.

Aktualizacja sztuki ludowej wydaje się być jednym z możliwych sposobów, którymi przybliżamy tradycyjną kulturę ludową uczniom szkół podstawowych na lekcjach z wychowania plastycznego. W oparciu o współpracę z Wydziałem Edukacji Artystycznej i Podstawowej Szkoły Plastycznej im. L. Fulli w Ružomberku, udało nam się stworzyć i realizować program edukacyjny/ćwiczenia we współpracy z *C-ET-ART-em*, które użyczyło nam ze zbiorów. Ćwiczenia dla uczniów w klasach 5-8 Podstawowej Szkoły Plastycznej (kierunek: wychowanie plastyczne) koncentrują się na tworzeniu kompozycji przestrzennych inspirowanych materiałowymi artefaktami sztuki ludowej ze zbiorów *C-ET-ART-u* i zdjęciami dokumentalnymi Karola Plicki i Martina Martinčeka.

Temat ćwiczeń: „*Tradycja i tożsamość.*” Zastosowanie pomysłów i zadań w praktyce edukacyjnej:

Proces nauczania: poszczególne części stroju ludowego reprezentują konkretną ludzką wiedzę rozumianą w kontekście historycznym. Dla głębszego zrozumienia tej problematyki posłużono się przykładowymi elementami stroju ludowego oraz historycznymi zdjęciami Karola Plicki. Uczniowie wysłuchali wprowadzenia do omawianej tematyki, mieli również możliwość zaznajomienia się z eksponatami ze zbiorów muzealnych

z regionu Liptowa z C-ART-ET-u, na przykład: nakryciami głowy, czepkami, koronkami klockowymi. Dla lepszego zrozumienia konkretnego tematu naszego badania zostały materiały i inne artefakty historyczne pokazane również na zdjęciach Karola Plicki, Martina Martinčeka, które stanowią autentyczne źródło informacji.

Z edukacyjnego punktu widzenia fotografię dokumentalną uważa się za istotne źródło informacji wizualnej – zdjęcia Plicki i Martinčeka portretują ludzi, którzy są przedstawicielami kultury ludowej, a jednocześnie reprezentują etniczną swoistość Słowacji.

Efekty kształcenia: tworzenie obiektów przestrzennych wykonanych z różnych rodzajów materiałów, przy pomocy różnych technik plastycznych.

Proces wdrażania: kombinacją materialnych i niematerialnych źródeł inspiracji uczniowie:

- stopniowo badali wybrane artefakty tekstylne,
- na podstawie porównywania odkrywali relacje pomiędzy tradycyjną twórczością ludową i współczesną sztuką użytkową,
- przeprowadzili analizę wybranych artefaktów tekstylnych: kształt, materiał, kolor, motywy i elementy (roślinne, geometryczne, zoomorficzne), techniki włókiennicze, rodzaje nici, elementy pasmanteryjne, aplikacje, kombinacje elementów dekoracyjnych,
- stworzyli zapis - wizualizację tradycyjnego nakrycia głowy w 3D formie wykorzystując artystyczne środki wyrazu.

Wynikiem całego procesu - produkt - obiekt przestrzenny wykonany z białego papieru - różne rodzaje i gatunki - ręczny, jedwabny, papier do wykrojów, karton, papier gazetowy i inne.

Wniosek

Ćwiczenie „*Tradycja i tożsamość*” koncentrowało się na dydaktyce wychowania plastycznego, środkach i modelach kształcenia, które na podstawie działalności twórczej przybliżyły uczniom tradycyjną, regionalną kulturę ludową z Liptowa.

Poprzez fotografię dokumentalną w procesie edukacyjnym możemy obserwować a następnie porównywać przeszłość z teraźniejszością. Historia utrwalona za pomocą fotografii służy nam do lepszego zrozumienia i podejścia do życia poprzednich pokoleń. Służy jako środek poznania i zrozumienia naszej kultury i tradycji.

Bibliografia

- Biarincová, P. (2021). *Ozveny histórie – tradičná ľudová kultúra inak*. Ružomberok: Verbum, 2021. ISBN 978-80-561-0848-2

- Biarincová, P. (2020). *Tradícia a identita. Objavovanie ľudového umenia na hodinách výtvarnej edukácie v ZUŠ*. In: *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae Universitas Catholica Ružomberok*, 2020, 19 (4).
- Biarincová, P. (2014). *Tradičná ľudová kultúra na sekundárnom stupni vzdelávania*. Ružomberok: Verbum, 2014. ISBN 978-80-561-0119-3.
- Bošelová, M., Krušínská, M. (2012). *Objavovanie strateného v čase*. Ružomberok: Verbum, 2012. 65 s. ISBN 978-80-8084-837-8.
- CETART. Výstup z projektu: *Objavovanie strateného v čase/umenie a remeslá etnografického charakteru regiónov Liptova a Oravy*, ITMS 26220220039. <http://www.ku.sk/ouniverzite/spravy/66524-centrum-etnografie-a-umenia-je-jedinene-v-ramci-celeho-slovenska.html>
- Danglová, D., Mešša, M. (2007). *Tradícia dnes?* Bratislava: Ústredie ľudovej umeleckej výroby, 2007.
- Pauer, M., Martinček, M. (2006). *Ako sa krúti svet. How the World Turns Round*. Bratislava: Slovart, 2006. ISBN 9788071450344.
- Plicka, K. (1949). *Slovensko vo fotografii Karola Plicku*. Martin: Osveta, 1949.
- Šobánková, P. (2012). *Múzejní edukace*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012. ISBN 978-80-244-3003-4.
- Tausk, P. (1981). *Čiernobiela tvorivá fotografia*. Martin: Osveta, 1981.

PaedDr. Mgr. art. Patricia Biarincová, PhD.

Department of Art Education

Catholic University in Ružomberok, Faculty of Education

Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok

patricia.biarincova@ku.sk